

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ
(องค์การมหาชน)

ความวิจิตรแห่งศิลปะไทย

กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จินทร์โสมา บ้านท่าสว่าง
จังหวัดสุรินทร์

The Exquisiteness of Thai Art

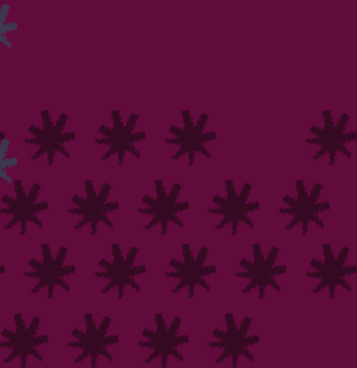

**โครงการชุมชนเรียนรู้หัตถกรรม 2561
SACICT CRAFT COMMUNITY 2018
“เรียนรู้งานหัตถศิลป์ผ่านวิถีชีวิตชุมชน”**

สิ่งสำคัญอย่างมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความสามารถ
ด้านงานหัตถศิลป์นั้นยังรากลึกลงอยู่ในชุมชนที่ทุกภูมิภาคของ
แผ่นดินไทย ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน)
หรือ SACICT จึงมีความตั้งใจในการสร้างการเรียนรู้งานหัตถศิลป์ผ่าน
วิถีชีวิตชุมชน โดยมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เดิมที่มีครูศิลป์ของแผ่นดิน
ครูช่างศิลปหัตถกรรม และทายาทช่างศิลปหัตถกรรมเป็นผู้ถ่ายทอด
องค์ความรู้รวมถึงการเชื่อมโยงพื้นที่ใกล้เคียงรอบ ๆ ที่มีศักยภาพ
ที่จะพัฒนาเป็นชุมชนเรียนรู้หัตถกรรม (Craft Communities) จำนวน
10 ชุมชน 13 แหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว
เชิงสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ ต่อผู้เข้าร่วม สมาชิกในชุมชน รวมไปถึงผู้ที่
เกี่ยวข้องอื่น ๆ

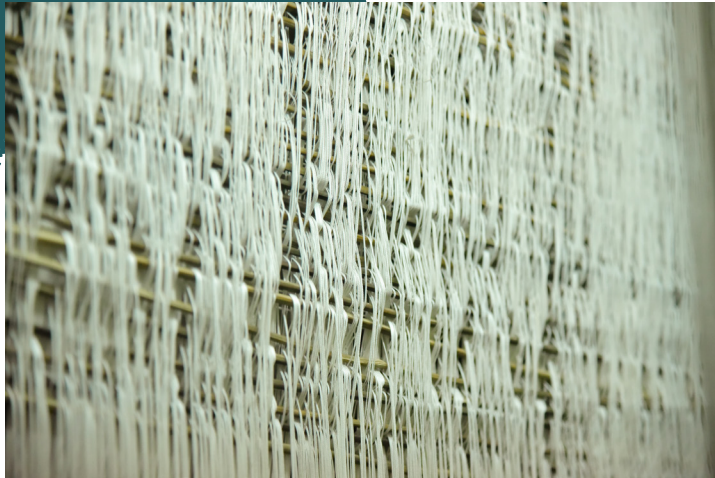
หัวใจสำคัญของโครงการนี้มุ่งเน้นไปที่การอนุรักษ์ทักษะภูมิปัญญา
องค์ความรู้ด้านงานหัตถศิลป์ รวมไปถึงจนถึงวิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของ
ชุมชนโดยรอบ เพื่อให้งานหัตถศิลป์เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้าง
ความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น และเป็นการสร้างการรับรู้ถึงคุณค่าที่จะ
สามารถต่อยอดไปสู่มูลค่าที่เพิ่มขึ้นให้กับงานหัตถศิลป์ ซึ่งจะก่อให้เกิด
กระบวนการสืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืนในที่สุด

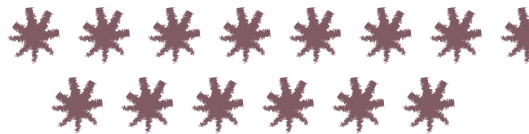

ความสมบูรณ์แบบในลวดลาย

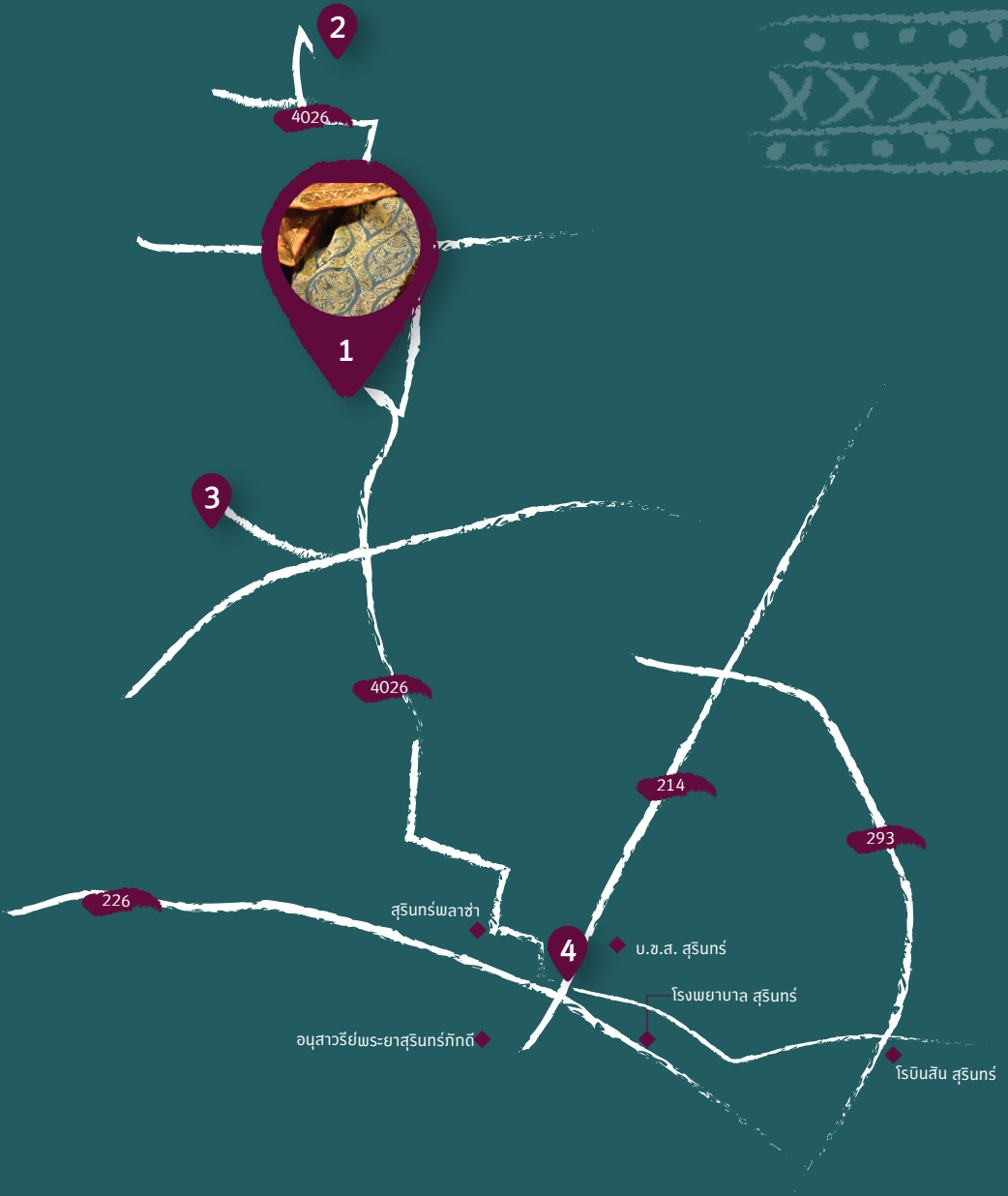
เมืองสุรินทร์เป็นเมืองที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ยาวนาน ซึ่งนักโบราณคดีค้นพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานนับย้อนหลังกลับไปถึงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีการหลอมรวมของหลากหลายวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนของชาติพันธุ์ กูย เขมร ลาวหรือไทยอีสาน ความรู้ที่ตกทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษยังคงไหลเวียนอยู่ในตัวของผู้คนในชุมชนโบราณเหล่านี้อย่างแรงกล้า จนส่งผลให้จังหวัดสุรินทร์มีชื่อเสียงโด่งดังในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมหลากหลายแขนง เช่น ศิลปะการทอผ้าไหมโบราณของชุมชนบ้านสว่าง หรือ ศิลปะการคล้องช้างของชาวกูยโบราณจนเกิดเป็นหมู่บ้านช้างชั้นในปัจจุบัน

กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมา บ้านท่าสว่าง ตั้งอยู่ในอำเภอเมืองสุรินทร์เป็นชุมชนที่มีมรดกตกทอดในด้านการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม เพื่อนำมาทอเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันมาช้านาน ในปัจจุบันชุมชนเก่าแก่แห่งนี้เป็นที่รู้จักในชื่อ “หมู่บ้านทอผ้าเอเปก” จากชื่อเสียงของผ้าไหมยกทอง ของ “กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมาฯ” ที่ได้รับคัดเลือกเพื่อนำไปใช้ติดเป็นเครื่องแต่งกายของผู้นำและภริยาจาก 21 ประเทศ ในการประชุมเอเปกเมื่อ พ.ศ. 2546 ซึ่งถือเป็นเครื่องการันตีความล้ำค่าของงานศิลปหัตถกรรม

แผนที่ท่องเที่ยวในชุมชน

1

กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมมา บ้านท่าสว่าง

2

พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณ วัดอาเมือง

3

บ้านสำโรงท่าสว่าง

4

วัดบูรพาราม

โปรดสแกน
QR code นี้ เพื่อใช้งาน
แผนที่ในGoogle Map

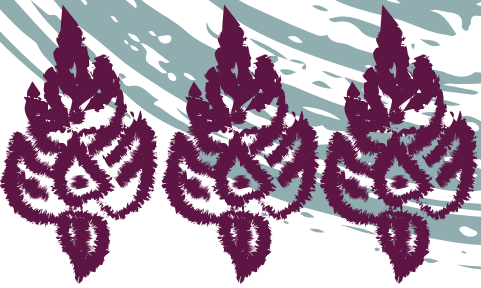

“บ้านท่าสว่าง” ชุมชนพอเพียงที่สืบสานศิลปหัตถกรรมการทอผ้าไหมโบราณ

ชุมชนบ้านท่าสว่าง เดิมใช้ชื่อว่า ชุมชนบ้านเตรียะ ตามภาษาพื้นบ้านเขมรมีความหมายถึง พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งซึ่งเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง หรือที่คนไทยเรียกกันว่า “ต้นชาด” รากเหง้าของบรรพบุรุษของชาวบ้านท่าสว่างส่วนใหญ่เป็นชาวเขมร ซึ่งปัจจุบันในชุมชน ก็ยังคงมีการใช้ภาษาเขมรกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มคนรุ่นเก่า

ชีวิตความเป็นอยู่ของคนบ้านท่าสว่างในสมัยก่อนมีความเรียบง่ายและพอเพียง ในแต่ละครัวเรือนจะปลูกไม้ยืนต้นไว้ใช้ในการสร้างบ้านและเครื่องเรือน ปลูกพืชผักสมุนไพร และข้าวเพื่อใช้บริโภคและเป็นยารักษาโรคในครอบครัว ส่วนเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม ชาวบ้านที่นี่ก็มีวัฒนธรรมการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม เพื่อนำมาทอเป็นเสื้อผ้า องค์ความรู้ทางด้านการหัตถกรรมผ้าจึงเป็นทักษะที่จำเป็นของลูกผู้หญิงทุกคนในสมัยนั้น ตั้งแต่กรรมวิธีแปรรูปไหมมาเป็นเส้น ภูมิปัญญาดังเดิมในการใช้สีจากธรรมชาติมาย้อม เส้นไหมให้เกิดสีสันที่เปล่งประกาย ชิบความเงางามของเส้นไหมออกมาโดยที่สีติดทนโดยไม่ตก จนถึงขั้นตอนของการทอผ้าชิ้น ซึ่งเป็นรูปแบบการทอผ้าพื้นเมืองของภาคอีสานที่มีกระบวนการทอ ที่ยากกว่าผ้าทอรูปแบบอื่น เนื่องจากเทคนิคการทอที่ซับซ้อน ช่างทอจึงต้องมีฝีมือ และทักษะเป็นอย่างมาก

ครูวีรธรรม ตระกูลเงินไทย ศิลปินผู้ผนวกภูมิปัญญาทอผ้าแบบดั้งเดิมเข้ากับรูปแบบ ราชสำนักโบราณชั้นสูง

วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ครูศิลป์ของแผ่นดิน พ.ศ.2554
ครูที่เติบโตมาในชุมชนทอผ้าบ้านท่าสว่าง ครั้นยังเด็ก
ครูวีรธรรมคลุกคลีมากับวัฒนธรรมการทอผ้าของชุมชน
คนเฒ่าคนแก่ทุกบ้าน ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม เมื่อถึงหน้าแล้ง
ที่ว่างเว้นจากฤดูกาลทำไร่ทำนา ครูก็มักจะเห็นแม่ใช้เวลา
ในการจัดจ้อยอยู่กับการทอผ้าเพื่อใช้เป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม
ให้กับคนในครอบครัว อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีโอกาส
เติบโตมาในชุมชนทอผ้า ครูเองก็ยังไม่รู้ว่าตนเองชื่นชอบ
ศาสตร์แขนงนี้ รู้แค่ว่าชื่นชอบลวดลายไทยและศิลปะบนผืนผ้า

จนกระทั่งใน พ.ศ. 2539 หลังจากครูวีรธรรมจบการศึกษา
จากคณะศิลปะประจำชาติ วิชาเอกจิตรกรรมไทย
จากมหาวิทยาลัยราชวมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง และได้มีโอกาส
ได้เข้าไปช่วยงานอาจารย์สมิทรี ศิริภักตร์ อยู่บ่อย ๆ ในตอนนั้น
อาจารย์ได้นำพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงตรัสถึงไหมไทยที่มีความนุ่มนวล
ผ่านมาทาง ม.ล.ปิยภักดิ์ ภิรมย์ภักดี มาลองให้ครูได้กลับไป
คิดสร้างสรรค์ออกมาเป็นผ้ายกสำหรับทูลเกล้าถวาย
พระองค์ท่านในการเสด็จเยือนต่างประเทศ เหตุการณ์ในครั้งนั้น
ทำให้ครูมีโอกาสกลับไปที่บ้านท่าสว่าง รื้อฟื้นภูมิปัญญา
การทอผ้าของชุมชน ซึ่งอาจารย์สมิทรีได้ให้คำแนะนำ
ในการรื้อฟื้นเทคนิคผ้าราชสำนักโบราณ มาใช้แทน
การทอผ้ามัดหมี่ ครูวีรธรรมจึงรวบรวมคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน
ที่ทอผ้าเป็น มาร่วมแรงร่วมใจกัน รื้อฟื้นการทอผ้าแบบราชสำนัก
โบราณ “ลายเทพพนม” ออกเป็นชิ้นแรก เพื่อทูลเกล้า
ถวายแก่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯซึ่งพระองค์ท่านทรงโปรด
และพระราชทานเงินทุนก้อนแรกให้สำหรับสร้างโรงทอ
และซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ในการทอผ้า จนก่อกำเนิดเป็น
“กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทร์โสมาฯ” ในทุกวันนี้

ด้วยความเพียรในการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมการทอผ้าไหม
ของชุมชนมาโดยตลอด ทำให้ครูวีรธรรมได้รับการยกย่องจาก
ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศให้เป็น “ครูศิลป์ของ
แผ่นดิน ประเภทเครื่องทอ (ผ้าไหมยกทอง) มาตั้งแต่ พ.ศ. 2554

ครูวีรธรรม ตระกูลเงินไทย
ครูศิลปะของแผ่นดิน พ.ศ.2554
ศิลปินผู้ผนวกภูมิปัญญาทอผ้าแบบดั้งเดิมเข้ากับรูปแบบ
พระราชสำนักโบราณชั้นสูง

“ผ้าของจักร์โสมมาเป็นการหลอมรวมระหว่างสองวัฒนธรรม
หลักของชาติเรา คือการหลอมรวมความเป็นสิ่งทออีสาน
ในเรื่องของเทคนิคกรรมวิธีการทำไหม การถักทอ กับรูปแบบ
การออกแบบการเขียนลายแบบผ้าของราชสำนักเข้าด้วยกัน”

รู้หรือไม่

ชื่อ “จันทรโสมมา” มาจากคำว่า “จันทร” ซึ่งเป็นชื่อที่ลูกศิษย์ชาวเขมรใช้เรียกครูวิธรรม มีความหมาย เหมือนกับคำว่าอาจารย์ ส่วน คำว่า “โสมมา” แปลว่านางนาค จากตำนานพระทองนางนาค ที่ชาวเขมรเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของตน

รู้จักผ้าไหมยกทองแบบราชสำนัก กระบวนลายผ้าซับซ้อนจากอารยธรรมโบราณ

เอกลักษณ์ที่ทำให้ผ้าไหมยกทองของกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรীโสมา บ้านท่าสว่าง มีความเป็นเลิศ จนยากที่จะลอกเลียนแบบได้ คือ การผสมผสานเอาเทคนิคกรรมวิธีการทอผ้าชนิด เข้ากับลักษณะของผ้าชั้นสูงแบบราชสำนักโบราณ ออกมาเป็นลวดลายที่วิจิตรบรรจง เช่น ลายเทพพนม ลายหิ้งห้อยชมสวน ลายก้านชดเทพรา ลายครุฑกุนาค เป็นต้น ซึ่งเทคนิคการทอแบบพื้นบ้านธรรมดาไม่สามารถรองรับลวดลาย ที่มีความซับซ้อนตามแบบกระบวนลายโบราณได้ จึงต้องอาศัยการดัดแปลงเพิ่มความยาว ตะกอนและล่างของที่ทอผ้า โดยส่วนของตะกอล่าง เดิมต้องมีการขุดหลุมด้านใต้เพิ่มเข้าไป อีก 2-3 เมตร เพื่อรองรับความยาวของตะกอที่ห้อยลงมาด้านล่างและเป็นพื้นที่ ให้ผู้ช่วยสอดไม้ตะกอเข้าไป

รู้หรือไม่

“ตะกอ” หรือ “เซาหูก” คือส่วนที่ใช้สอดด้ายเพื่อคล้องกับด้ายยืน ทุกเส้น เพื่อแบ่งด้ายยืนออกเป็นหมู่ๆ ตามต้องการ เมื่อช่างทอเหยียบไม้ เท้าเหยียบตะกอจะแยกด้ายยืนออกเป็นช่อง ด้านล่างและด้านบน เกิดเป็นช่องให้สอดกระสวย เข้าไปได้ง่าย เมื่อสลับเท้าเหยียบตะกอจะ สลับด้ายยืนจากบนลงล่าง จากล่างขึ้นบน เพื่อขัดเส้นพุ่งไว้บนชั้นทอผ้า ยิ่งผ้าทอ มีหลายตะกอลวดลายก็จะซับซ้อนและ เลียดอ่อนตามจำนวนของตะกอที่เพิ่มขึ้น

ในส่วนของการทอผ้าไหมยกทองแบบราชสำนักโบราณต้องอาศัย การร่วมแรงร่วมใจของช่างทอและผู้ช่วยรวม 4 คนต่อการทอผ้า หนึ่งที โดยผู้ช่วยทั้ง 2 คนด้านข้างจะทำหน้าที่ช่วยยกไม้ตะกอ ส่วนผู้ช่วยด้านล่างจะทำหน้าที่สอดไม้เพื่อส่งลวดลายจาก แบบตะกอไปยังช่างทอที่อยู่ด้านบนที่จะสอดกระสวยและกระทวน พิมพ์เป็นจังหวะเพื่อถ่ายทอดลวดลายลงบนผืนผ้า จากกระบวนทอที่ซับซ้อน ในแต่ละวัน ช่างทอสามารถ ทอผ้าได้เพียง 4-5 เซนติเมตรเท่านั้น ซึ่งผ้าไหมตัดเสื้อหนึ่งผืน มีความยาว 3 เมตร จึงต้องใช้เวลาในการทอถึง 2-3 เดือน แล้วแต่ความยากง่ายของลาย ลูกค้าที่ต้องการผ้ายกทอง ชนิดพิเศษชนิดนี้จึงต้องสั่งจองล่วงหน้า 1-2 ปี

ปัจจุบันการทอผ้าไหมยกทองที่ต้องอาศัยการทอรูปแบบพิเศษนี้สามารถ พบเห็นได้แค่ที่บ้านท่าสว่างเพียงที่เดียวในประเทศไทยเท่านั้น

จากแรงบันดาลใจด้านจิตรกรรมไทย สู่ลวดลายบนผืนผ้าไหม

กระบวนการออกแบบลวดลายบนผืนผ้าของครูวิจิตรธรรม ตระกูลเงินไทย เกิดจากการระดมองค์ความรู้ด้านจิตรกรรมไทย จากช่วงเวลาที่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ วิทยาเขตเพาะช่าง เมื่อครั้งที่ครูยังศึกษาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ได้มีโอกาสเข้าชมห้องแสดงผ้าโบราณราชสำนักในห้องจัดแสดงผ้าที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร และได้เห็นความงดงามวิจิตรบรรจงของลวดลายบนผ้าโบราณ ที่มีกระบวนการหลายชั้นซ้อนจึงเกิดเป็นแรงบันดาลใจในการเริ่มสะสมผ้าโบราณ เพื่อต่อยอดนำองค์ความรู้ในการผูกลายมาใช้ออกแบบผ้าที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมไทยมาช้านานขึ้นมาใหม่

ทุกครั้งที่จะต้องผูกลายผ้าขึ้นมาใหม่ครูวิจิตรธรรมจะลงมือศึกษาและคัดลอกลวดลายจากผืนผ้าราชสำนักโบราณเพื่อถอดแบบแผนการออกแบบและกระบวนการ จากนั้นครูกำลังคิดลวดลายที่จะบรรจุเข้าไปใหม่ให้เข้ากับกระบวนการที่ถอดออกมา ซึ่งในบางครั้งครูนำแรงบันดาลใจมาจากวรรณคดีไทย งานพระราชพิธีพืชมงคล รูด้ายโบราณ ตลอดจนบันทึกโบราณต่าง ๆ เช่น บันทึกที่มีการบรรยายถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้น

ครูกำลังถึงแรงบันดาลใจในการออกแบบลายผ้าสำหรับงานประชุมผู้นำเอเปกใน พ.ศ. 2546 ที่ถือเป็นผลงานแจ้งเกิดให้ทั่วประเทศรู้จัก “กลุ่มผ้าไหมยกทอง จันทรโสมมาศ” ซึ่งในครั้งนั้น ครูได้รับโจทย์ให้ออกแบบลวดลายผ้าที่สื่อถึงการผสมผสานถึงการพัฒนาในแนวคิด “ตะวันตกพบตะวันออก” ครูจึงใช้รูปแบบผ้าทองในสมัยยุคสมเด็จ พระนารายณ์มหาราชที่มีการเข้ามาของชาติตะวันตกในไทย ทำให้มีความรุ่งเรืองทางการค้า มาใช้ผสมผสานกับสัญลักษณ์สัตว์หิมพานต์ 6 ชนิด ได้แก่ ช้าง สิงห์ คชสีห์ นกกัททิมา และนกยูง เรียงสลับกันสะท้อนถึงการต่อยอดพัฒนา (เพราะสัตว์ในดินแดนหิมพานต์เกิดจากการผสมผสานรูปลักษณะจนเป็นสัตว์ชนิดใหม่ที่เราไม่สามารถพบเห็นได้ในโลกของมนุษย์) ยกเว้นลวดลายบนผ้าของผู้นำชาติมุสลิม จะใช้ลวดลายของดอกพุดตาน 6 แบบแทน ซึ่งเป็นแบบลายผ้าที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นยุคที่มีการค้าขายรุ่งเรืองอีกยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย

รู้หรือไม่

รูปแบบของผ้าราชสำนักโบราณมีหลัก ๆ 3 รูปแบบ คือ “ผ้าปูม” หรือ “ผ้ามัดหมี่” “ผ้ายก” ที่มีหลายรูปแบบ ตั้งแต่ผ้ายกไหมจนถึงผ้ายกไหมผสมไหม และ “ผ้าลายอย่าง” ผ้าพิมพ์ลายที่ราชสำนักคิดค้น ลวดลายขึ้นมาและส่งไปพิมพ์ลายที่อินเดีย รูปแบบที่ครูวีรธรรมฟื้นฟูขึ้นมาคือ “ผ้ายก” ซึ่งในสมัยก่อนจะมีการออกแบบลวดลายแตกต่างกันตามลำดับชั้นของผู้สวมใส่ ตั้งแต่ขุนนางระดับล่าง ไปจนถึงพระบรมวงศานุวงศ์และกษัตริย์

ครูวีรธรรม ตระกูลเงินไทย

“คนที่เรียนจิตรกรรมไทยจริง ๆ จะไม่ใช่วิธีการลอกกัน แต่จะอาศัยโครงสร้างจากลายเดิม มาเป็นโครงหลัก เปรียบเทียบกับการที่เราเรียนแต่งกลอนหรือโคลงในภาษาไทย เช่น โคลงสี่สุภาพมีโครงสร้างฉันทลักษณ์เช่นนี้ เราก็ต้องแต่งตามสัมผัสลักษณะที่กำหนดไว้ เว้นแต่ต้องคำเนื้อหาที่จะต้องมาแต่งเอง การออกแบบผ้าก็เหมือนกัน ตรงส่วนรายละเอียดเราต้องมาผูกเองทุกลาย ”

4 กระบวนการสร้างสรรค์ด้วยกระดาษสาทำนักโบราณตามแบบฉบับจิตรกรรม

กว่าจะเป็นผ้าไหมยกทองแบบราชสำนักหนึ่งผืน จะใช้กระบวนการในการออกแบบ เก็บลาย ย้อมเส้นไหม ไปจนถึงการทอ รวมแล้วกินเวลาประมาณ 4-6 เดือน ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้

● ขั้นตอนการผูกและเก็บลาย

ขั้นตอนแรกของการคิดรูปแบบลายผ้าคือการศึกษาโครงสร้างของผ้าจากแบบแผนการออกแบบสมัยโบราณ และใส่แรงบันดาลใจของลวดลายตามท้องเรื่องที่ครูวิธธรรมได้รับแรงบันดาลใจลงไป ผ่านการเขียนเส้นด้วยมือลงบนกระดาษรูปแล้วรูปเล่า จนได้แบบที่ตรงกับความคิด จากนั้นจะนำแบบที่ได้รับเลือกมาบรรจงวาดเก็บความเรียบร้อยในแต่ละส่วนจนกลายเป็นลายวาดขาวดำสมบูรณ์ที่พร้อมจะนำไปถ่ายถอดลงบนตารางกราฟครูวิธธรรมได้เสริมว่า ช่วงที่ทำงานในขั้นตอนนี้ต้องเป็นคนที่เข้าใจกระบวนการทอผ้าอย่างลึกซึ้ง ผสมผสานความแม่นยำในเรื่องของสัดส่วนและลายเส้น มิฉะนั้น ลายที่ออกมาจะไม่สามารถแปลงเป็นลายบนผืนผ้าได้ หลังจากได้ลายเขียนที่สมบูรณ์บนกราฟแล้วจะต้องนำมาเก็บตะกอกเพื่อนำไปใช้ทอในขั้นตอนต่อจากนี้

● ขั้นตอนการย้อมสีไหม

ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่ผसानเองมีปัญหาในการย้อมสีธรรมชาติจากบ้านท่าสว่างที่ตกทอดกันมาหลายร้อยปีมาใช้ โดยมีแม่สีหลัก 3 สี คือ

- สีแดง : จากการนำ “ครึ่ง” มาชงกับน้ำร้อน เทใส่ตุ่มและเติมใบชงโคและใบเหมือนลงไป ต้มให้เดือดอีกรอบและนำมากรองเพื่อนำไปต้มย้อมไหมตามความเข้มที่ต้องการ
- สีเหลือง : จาก “แก่นแกแล” ให้สีเหลืองทอง หรือจาก “เปลือกต้นมะพูด” หรือ “ประหูด” ให้สีเหลืองมะนาว (เพื่อนำไปผสมเป็นสีเขียว) เริ่มจากสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ และนำไปต้ม กรองเพื่อใช้ต้มย้อมกับเส้นไหมต่อไป
- สีคราม : จาก “ใบคราม” ซึ่งเป็นสีที่มีวิธีการทำยากที่สุด ต้องนำใบครามไปหมักป้อนให้ได้ตะกอนสีน้ำเงินเข้ม จากนั้น “ก้อหม้อคราม”

โดยผสมตะกอนครามเข้ากับน้ำค้างและน้ำเปรี้ยว ซึ่งการเลี้ยงครามนี้ต้องมีการเพิ่มอากาศลงในหม้อครามโดยการ “จกคราม” เข้า เย็นเป็นประจำทุกคืน การต้มย้อมไหมด้วยสีคราม

● ขั้นตอนการทอ

มาถึงขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าขั้นตอนอื่น การทอผ้ายกของกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโรสมา บ้านท่าสว่าง ใช้เส้นไหมขนาดเล็ก ที่มีความละเอียด และแวววาว ซึ่งเรียกว่า “ไหมน้อย” มาก่อจุดเด่นของการทอของที่นี่คือการใช้ที่ทอผ้าที่มีตะกอลจำนวนมาก ตั้งแต่ 400 ไปจนถึง 1,500 ตะกอ โดยจะแบ่งเป็น “ตะกอลาย” และ “ตะกอนื้อ” ผ่านการทอบนที่ที่มีการดัดแปลงเพิ่มความยาวของตะกอบน-ล่าง ระยะเวลาในการทอขึ้นอยู่กับชุดลาย

● ขั้นตอนการเก็บความเรียบร้อย

หลังจากได้ผืนผ้าใหม่ที่ทอจนเสร็จ ช่วงที่จะตกแต่งรายละเอียดของผ้า โดยการตัดเส้นไหมส่วนเกินออก และตกแต่งปมให้เรียบร้อย หลังจากนั้นจะนำไปซักด้วยน้ำสบู่อ่อน ๆ และรีดเป็นอันเสร็จสมบูรณ์ กระบวนการทั้งหมด

รู้หรือไม่

ผ้าสังเวียน คือ ผ้าแบบราชสำนักโบราณชั้นสูงที่สุด มีกระบวนการที่ซับซ้อนมาก มีแถบสังเวียนทั้งสองข้างของผ้า และมีครุยสามชั้น

รู้หรือไม่

การใช้ “ไหมน้อย” หรือ “ไหมเส้นเล็ก” มาก่อผ้าทำให้ผ้าที่ได้มีลักษณะพิเศษคือเนื้อผ้าบาง ละเอียด และแน่น ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ ทรงโปรดจนมีริบบิ้นให้เชิญช่างทอจากบ้านท่าสว่างไปให้ความรู้การทอผ้าโดยใช้ไหมน้อยที่ศูนย์กลางศิลปาชีพ สวนจิตรลดา

กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมฯ - พื้นที่สร้างแรงบันดาลใจ ตลาดกระจายรายได้ของชุมชน

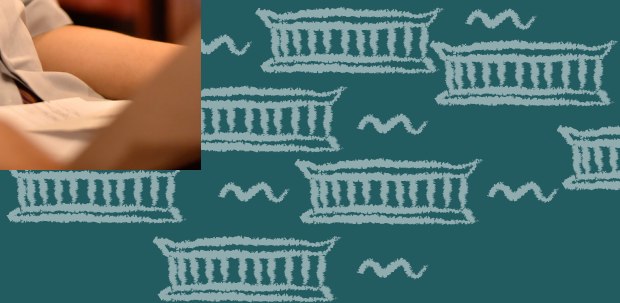
ด้วยชื่อเสียงอันโด่งดังระดับโลกของ “กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมฯ” ทำให้ชุมชนบ้านท่าสว่าง มีเศรษฐกิจชุมชนที่คึกคักตามไปด้วย ในแต่ละวัน จะมีนักท่องเที่ยวสืบค้นและเขียนพานักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาชมการทอผ้าไหมยกทองของกลุ่ม ในหมู่บ้านทอผ้าเล็ก ๆ แห่งนี้ จึงมีร้านค้าผ้าไหมของชุมชนหลายสิบร้านเรียงรายเต็มสองข้างทาง ไปจนถึงบริการที่พักแบบโฮมสเตย์ของชาวบ้านท่าสว่าง ที่เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมวิถีความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างใกล้ชิด

เป็นความตั้งใจของครูวิธรรมที่อยากจะให้บริเวณที่ตั้งของกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมฯ เป็นสถานที่สร้างแรงบันดาลใจให้แก่คนทั่วไป โดยพาทุกคนเข้าไปสัมผัสกระบวนการผลิตผ้าไหมยกทองแบบราชสำนักโบราณที่หาดูได้ยาก ตั้งแต่กระบวนการย้อมไหมไปจนถึงการทอผ้าออกมาเป็นผืน เหมือนที่แบรนด์เสื้อผ้าดี ๆ จัดงานแฟชั่นโชว์ขึ้นเพื่ออวดโฉมผลงานที่แปลกสะกดตา ทั้งนี้อาจไม่ใช่เพื่อการสวมใส่จริง แต่เพื่อเป็นการสร้างแรงบันดาลใจและการทำให้เป็นที่จดจำ ครูจึงหวังว่าโรงทอผ้าไหมยกทองโบราณแห่งนี้ จะเป็นพื้นที่สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับชุมชนบ้านท่าสว่างสืบต่อไป

ครูวิธรรม ตระกูลเงินไทย

“ศิลปะที่ดีควรอยู่ด้วยตัวเองให้ได้
ไม่ใช่อยู่เหมือนคนที่ใส่เครื่องช่วย
หายใจ เมื่อขาดการสนับสนุน
จากภาครัฐบาล เราก็ล้ม เพราะ
หายใจเองไม่ได้”

มองไปในอนาคต...การส่งผ่านศิลปหัตถกรรม การทอผ้าในยุคศตวรรษที่ 21

นับเป็นเวลากว่า 20 ปีแล้ว ที่ครูวีรธรรมได้กลับเข้ามาฟื้นฟูองค์ความรู้ศิลปหัตถกรรมทอผ้าโบราณของชุมชนบ้านท่าสว่างที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัย ที่เป็นความต้องการของกลุ่มลูกค้าในปัจจุบัน ในตอนนั้น วัฒนธรรมการทอผ้าเพื่อใช้ภายในครัวเรือน ซึ่งเคยเป็นทักษะที่จำเป็นของเด็กผู้หญิงในอดีตเกือบจะสูญหายไปจากชุมชน ด้วยค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในเมือง เพื่อให้มีการศึกษาสูง และประกอบอาชีพที่มีรายได้มั่นคงมากกว่าการทำอาชีพเกษตรกรรมซึ่งมีอาชีพที่เคยหล่อเลี้ยงชุมชนในอดีต ทักษะการทอผ้าที่เป็นงานที่ทำยามว่างจึงเลือนหายไปพร้อม ๆ กันด้วย

ด้วยค่านิยมที่เปลี่ยนไปอย่างชัดเจนนี้ ครูวีรธรรมมองว่าการรักษามรดกภูมิปัญญาที่มีค่านี้จะต้องยืนยงมากขึ้น ถ้ามีการนำเอา “ศิลปหัตถกรรมการทอผ้า” เข้าไปผนวกไว้ในหลักสูตรการศึกษาในมหาวิทยาลัย หรือแม้กระทั่งโรงเรียนในชุมชน เพราะงานฝีมือแขนงนี้ต้องเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง ผ่านการฝึกฝน และประสบการณ์

เป้าหมายของครูในอนาคตนอกจากการสร้างสรรค์ผลงานที่มีค่าต่อไป ครูยังมุ่งมั่นถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์ที่เปรียบเสมือน “ไม้ขีดไฟ” ให้มากที่สุด ซึ่งในอนาคต ไม้ขีดเหล่านี้ก็สามารถถูกจุดขึ้นมาได้อีกครั้งถ้ามีโอกาส และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการจุดอีกครั้ง

กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมมาฯ...ความสง่างามแบบราชสำนักโบราณแห่งบ้านท่าสว่าง

ณ ชุมชนทอผ้าไหมโบราณ บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นที่ตั้งของ “กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมมาฯ” ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมการทอผ้าไหมยกทองแบบราชสำนักโบราณ ซึ่งในการทอผ้าแต่ละผืน ต้องใช้ที่ทอผ้าที่มีรูปแบบพิเศษ อาศัยการประสานฝีมือของช่างทอ และผู้ช่วยรวม 4 คน ในแต่ละคราว เพื่อดักทอเส้นไหมผ่านไม้ตะกอลายนับพันออกมาเป็นลวดลายที่แฝงไปด้วยความสง่างาม สมบูรณ์แบบบนผืนผ้า

ครูวีระธรรม ตระกูลเงินไทย

คือครูศิลปินที่อยู่เบื้องหลังการร้อยเรียงองค์ความรู้ด้านหัตถกรรมผ้าไหมอันเก่าแก่ของชุมชน ให้กลับมาอีกครั้ง หลังจากที่เกือบจะสูญหายไปกับกาลเวลา ด้วยแรงบันดาลใจจากครั้งวัยเยาว์ ที่เคยคลุกคลีอยู่กับวัฒนธรรมการทอผ้าของชุมชน ครูวีระธรรมได้หลอมรวมเอาเทคนิคกรรมวิธีการทอผ้าชนิดแบบอีสานกับศิลปะการออกแบบเขียนลายของผ้าราชสำนักเข้าด้วยกัน จนรังสรรค์ออกมาเป็นผืนผ้าไหมยกทองแบบราชสำนักโบราณที่วิจิตรบรรจง มีโครงสร้างที่ซับซ้อนตามระเบียบแบบแผน หัตถกรรมผ้าไหมยกทองของกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมมาฯ ได้รับการยอมรับระดับชาติจนได้รับเลือกให้เป็นผ้าไหมที่ใช้ตัดเสื้อให้กับบรรดาผู้นำประเทศ ในการประชุมเอเปกเมื่อ พ.ศ. 2546 และใช้เป็นผ้าคลุมไหล่ถวายพระราชอาคันตุกะที่เสด็จพระราชดำเนินมาร่วมงานฉลองครองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี ของในหลวงรัชกาลที่ 9

ครูวีระธรรม ตระกูลเงินไทย

“การพัฒนาสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดมา เราควรเลือกเก็บ เลือกพัฒนาให้ถูกจุด เช่น ข้าวหอมมะลิ เราควรพัฒนาพันธุ์ข้าวหอมมะลิที่หุงอร่อยเหมาะกับการหุงกับหม้อหุงข้าวในปัจจุบันไม่ใช่ไปเก็บกรรมวิธีการหุงข้าวด้วยฟืนเอาไว้ แล้วเพิกเฉยสายพันธุ์ข้าวหอมมะลิ”

SACICT

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน)

The SUPPORT Arts and Crafts International Centre of Thailand (Public Organization)

59 หมู่ 4 ตำบลช้างใหญ่ อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13290 โทรศัพท์ 035-367-054-9 โทรสาร 035-367-051
59, Moo 4, Changyai, Bangsai, Ayutthaya, 13290 THAILAND Tel. +66(0) 35-367-054-9 Fax. 035-367-051

www.sacict.or.th Call Center 1289